

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

©2018 КАЛЮЖНА Н. Г., БАРОН І. Г.

УДК 342.51

Калюжна Н. Г., Барон І. Г. Трансформація методичних підходів до оцінювання економічної безпеки України

Метою статті є визначення пріоритетів трансформації підходів до оцінювання рівня економічної безпеки України з огляду на загострення геополітичних і глобалізаційних викликів. Систематизовано методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки України та засвідчено поступову трансформацію актуальності дослідження економічної безпеки держави внаслідок об'єктивних та переважно непередбачуваних і непередбачуваних геополітичних трансформацій. Виокремлено три етапи у формуванні методології та розвитку інструментарію оцінювання загроз економічній безпеці України. Визначено пріоритети політики забезпечення економічної безпеки України на сучасному етапі домінування впливу екзогенних чинників переважно деструктивного впливу. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є розробка методичних підходів, які дозволяють надати ґрунтовну оцінку сучасним детермінантам економічної безпеки України через відповідні індикатори кількісного та якісного характеру.

Ключові слова: економічна безпека держави, інтегральний індикатор, екзогенні загрози, деструктивний вплив, міжнародне стратегічне партнерство.

Бібл.: 13.

Калюжна Наталія Геннадіївна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: kalujnaya.natalya@gmail.com

Барон Ігор Геннадійович – аспірант Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки (бульв. Дружби Народів, 38, Київ, 01014, Україна)

E-mail: baronigor1987@gmail.com

УДК 342.51

UDC 342.51

Калюжная Н. Г., Барон И. Г. Трансформация методических подходов к оценке экономической безопасности Украины

Kaluzhna N. G., Baron I. G. The Transformation of Methodical Approaches to Evaluation of the Economic Security of Ukraine

Целью статьи является определение приоритетов трансформации подходов к оценке уровня экономической безопасности Украины с учетом обострения геополитических и глобализационных вызовов. Систематизированы методические подходы к оценке уровня экономической безопасности Украины и засвидетельствована постепенная трансформация актуальности исследования экономической безопасности страны вследствие объективных и преимущественно непредсказуемых и непрогнозируемых геополитических трансформаций. Выделены три этапа в формировании методологии и развития инструментария оценки угроз экономической безопасности Украины. Определены приоритеты политики обеспечения экономической безопасности Украины на современном этапе доминирования влияния экзогенных факторов преимущественно деструктивного воздействия. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении является разработка методических подходов, которые позволяют обоснованно оценить современные детерминанты экономической безопасности Украины с помощью соответствующих индикаторов количественного и качественного характера.

The article is aimed at defining priorities of transformation of approaches to evaluation of the level of economic security of Ukraine taking into consideration aggravation of challenges, both geopolitical and globalizational. Methodical approaches to evaluation of the level of economic security of Ukraine are systematized and a gradual transformation of actualities in researching the economic security of the country as result of the objective and mainly unpredictable geopolitical transformations is testified. Three stages are allocated in the formation of methodology and development of instrumentarium for evaluation of threats to economic security of Ukraine. The priorities of the policy of ensuring economic security of Ukraine at the present stage of dominance of influence of exogenous factors with mainly destructive impact are determined. Prospect for further research in this direction is development of methodical approaches, allowing to evaluate the current determinants of the economic security of Ukraine with the help of corresponding indicators of quantitative and qualitative nature.

Ключевые слова: экономическая безопасность страны, интегральный индикатор, экзогенные угрозы, деструктивное влияние, международное стратегическое партнерство.

Keywords: economic security of the country, integral indicator, exogenous threats, destructive influence, international strategic partnership.

Библ.: 13.

Библ.: 13.

Калюжная Наталья Геннадиевна – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры международных экономических отношений, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Кіото, 19, Киев, 02156, Україна)

E-mail: kalujnaya.natalya@gmail.com

Kaluzhna Nataliya G. – D. Sc.(Economics), Associate Professor, Professor of the Department of International Economic Relations, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: kalujnaya.natalya@gmail.com

Барон Игорь Геннадиевич – аспирант Государственного научно-исследовательского института информатизации и моделирования экономики (бульв. Дружбы Народов, 38, Киев, 01014, Україна)

E-mail: baronigor1987@gmail.com

Baron Igor G. – Postgraduate Student of the State Scientific Research Institute for Informatization and Modeling Economy (38 Druzhby Narodiv Blvd, Kyiv, 01014, Ukraine)

E-mail: baronigor1987@gmail.com

Динамічний розвиток світової економічної системи відбувається в умовах посилення впливу глобалізаційних чинників. Залучення країн до міжнародного стратегічного партнерства має безумовні позитивні наслідки для оновлення та стабілізації структури глобальної та національних економік за рахунок

активізації розвитку продуктивних сил і прискорення науково-технічного прогресу. Водночас зіткнення національних економічних інтересів в умовах глобалізаційних викликів спричиняє міждержавні та міжблокові торговельно-економічні конфлікти й чинить деструктивний вплив на економічну безпеку країн з транзи-

тивною економікою. В умовах посилення тенденцій неопротекціонізму в зовнішній політиці ключових геополітичних гравців адекватне та своєчасне оцінювання рівня загроз економічній безпеці стає передумовою забезпечення економічного розвитку України.

Проблематика реагування національної економіки на деструктивний вплив широкого кола внутрішніх та зовнішніх загроз на різних етапах розвитку України досліджувалася в працях таких вітчизняних учених, як О. Баженова [1], В. Геєць [2], Б. Губський [3], О. Власюк [4], О. Маслій [5], О. Саєнко [6], А. Сундук [7], А. Сухоруков [8], Ю. Харазішвілі [9] та ін. Попри існування різних підходів до розуміння стимуляторів та дестимуляторів економічної безпеки, науковці погоджуються з тезою, що економічна безпека в сучасних умовах є запорукою стабільності національної економіки держави та збереження її національного суверенітету.

Забезпечення економічної безпеки в умовах загострення геополітичних і глобалізаційних викликів потребує визначення пріоритетів трансформації методичних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки України, що і є метою статті.

Вперше в українському науковому співтоваристві інтегральний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки держави було запропоновано в рамках Концепції економічної безпеки України 1999 р. [2]. Фахівцями ІЕП НАН України визначено критерій економічної безпеки країни як «здатність економіки зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішніх поставок або кризових ситуацій внутрішнього характеру» [2, с. 5]. У даному підході з використанням експертних оцінок розраховано індикатори, які характеризують 14 аспектів економічної безпеки держави, визначено їх поточні й порогові значення та розраховано інтегральний індикатор економічної безпеки України в період 1991–1998 рр.

Показово, що розрахований авторами методики інтегральний індикатор економічної безпеки України невпинно знижувався протягом досліджуваного періоду та у 1998 р. становив 73,3% від базового значення 100% у 1991 р. Найбільше падіння продемонстрували індикатори фінансового стану суб'єктів господарювання, розвитку науки і техніки, матеріальних ресурсів, зайнятості та ринку праці (відповідно 52%, 45%, 50%, 52% від базового значення 100% у 1991 р.). Водночас перевищили свої вихідні значення індикатори ринкової інфраструктури, інституційних перетворень та зовнішнього інвестування (відповідно). Отримані результати (як, власне, і стратегія підбору індикаторів економічної безпеки) цілком відповідає об'єктивним конструктивним і деструктивним чинникам розвитку України в досліджуваній період. Безповоротні інституційні перетворення зумовили збільшення інвестиційної привабливості в перші роки набуття Україною незалежності та приплив іноземних

інвестицій. Відсутність чітко окреслених зовнішніх геополітичних загроз пояснюють переважно соціально-економічну орієнтованість запропонованого переліку індикаторів економічної безпеки та залежність значення її інтегрального індикатора від внутрішніх факторів розвитку національної економічної системи.

Використання методики на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки потребувало б суттєвого оновлення переліку індикаторів – зокрема, у контексті необхідності врахування динаміки тіньового сектора, вимушеної мілітаризації економіки, втрати інвестиційної привабливості внаслідок військової агресії та непоборної корупції, криміналізації суспільства, зростання трудової міграції населення та ін. З іншого боку, мали б знайти відображення й індикатори позитивних зрушень в економіці України – наприклад, розширення програм міжнародного співробітництва та укладання угод з преференційним торговельним режимом.

Наступним вагомим внеском у розроблення методологічних засад оцінювання рівня економічної безпеки послужили Методичні рекомендації фахівців Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБО України 2003 р. [8]. Дана методика передбачає розрахунок 22 показників економічної безпеки та їх порівняння з установленими пороговими значеннями. Стосовно запропонованого переліку показників, слід відзначити, що він, як і у випадку попередньо розглянутої методики [2], відповідає актуальним соціально-політичним та економічним тенденціям вітчизняного суспільства на момент розроблення рекомендацій. Порівняння наборів індикаторів, запропонованих у рамках цих методик оцінювання рівня економічної безпеки, наочно свідчить про трансформацію уявлень щодо домінант розвитку української економіки на початку 2000-х років. Так, передбачається оцінювання боргових зобов'язань України, ліквідності міжнародних резервів НБУ, рівня забезпеченості держави паливно-енергетичними ресурсами, розрахунок коефіцієнта приросту (скорочення) населення, покриття імпорту експортом та ін. За рахунок введення до набору показників відповідних критеріїв визначаються актуалітети забезпечення економічної безпеки України в енергетичному, борговому та демографічному аспектах. Розрахунок інтегрального показника рівня економічної безпеки Методичними рекомендаціями [8] не передбачений.

У цілому, пріоритет внутрішніх аспектів гарантування економічної безпеки України є характерним для досліджень вітчизняних науковців періоду 2000-х рр. Так, А. М. Сундук зазначає, що основними загрозами економічній безпеці України є нерівномірність економічного розвитку територій, занепад окремих галузей економіки, низький рівень життя населення [7, с. 8]. Оцінка природно-ресурсного, фінансового, інвестиційно-інноваційного та соціального потенціалу регіонів України дозволила автору здійснити ра-

йонування територій держави за рівнем економічної безпеки. Індикаторами рівня економічної безпеки послужили показники, які характеризують інвестиційні, демографічні та бюджетні аспекти розвитку регіонів. Сумнівність чергового використання як стимуляторів виключно показників фінансово-інвестиційного та соціально-демографічного характеру засвідчує віднесення Донецької області разом із Дніпропетровською областю та м. Київ до регіонів з найвищим рівнем економічної безпеки, для яких коефіцієнти економічної безпеки склали відповідно 0,599, 0,845 та 0,565. Територіями з найменшим рівнем економічної безпеки було визнано м. Севастополь, Волинську і Чернівецьку області, коефіцієнти яких склали відповідно 0,086, 0,102 та 0,121. Події останніх років, які відбулися в Донецькій області, засвідчують деструктивний вплив непередбачуваних ментальних конфліктів (внутрішні чинники) та геополітичних трансформацій (зовнішні чинники) на можливість регіонів і держави в цілому зберігати економічну стабільність та поновлювати рівень суспільного відтворення.

Методика, подана в роботі [1], на основі використання методів моделювання економічних систем формалізує зв'язки між показниками – індикаторами економічної безпеки України та визначає підсистеми економічної безпеки, до яких віднесено: фінансову, соціальну, зовнішньоекономічну, енергетичну, продовольчу, інноваційно-технологічну, демографічну та екологічну. Результатом використання методики є розрахунок інтегрального показника рівня економічної безпеки країни, аналіз його динаміки протягом 1996–2003 рр. і надання прогнозу на 2004 р. За рахунок використання апарату економіко-математичного моделювання, формування масиву адекватних показників-індикаторів та формалізації вимог до їх стану за рахунок визначення порогових значень дана методика дозволяє отримати вичерпну інформацію щодо стану та динаміки інтегрального індикатора економічної безпеки України. Набір показників-індикаторів, які характеризують стан відповідних підсистем, є ґрунтовним та інформативним. Слід зауважити на наявність в методиці продовольчої та зовнішньоекономічної підсистем економічної безпеки, виокремлення яких засвідчує поступову трансформацію уявлення про детермінанти економічної безпеки України з плином часу, а саме – важливість підтримки агропромислового сектора як основного джерела конкурентних переваг України в міжнародному поділі праці (підсистема продовольчої безпеки) та прогресуючу імпортозалежність вітчизняної економіки (підсистема зовнішньоекономічної безпеки). Водночас, не можна не звернути увагу на надмірно позитивну динаміку та оптимістичний прогноз, які характеризують запропонований у методиці інтегральний коефіцієнт економічної безпеки України. Так, протягом 1996–2003 рр. коефіцієнт зростає від –4,334 до 3,045 зі щорічним збільшенням

приблизно 0,5, а його прогноз на 2004 р. становить 3,4234. На наш погляд, збільшення рівня економічної безпеки України у суто математичному вимірі потребувало більш ґрунтовного розгляду передумов для забезпечення такого зростання.

У контексті розуміння важливості належної деталізації та оцінки впливу зовнішньоекономічних чинників на стан економічної безпеки держави зауважимо на існування підходу до структуризації елементів економічної безпеки, викладеного в роботі [12]. Даний підхід передбачає виокремлення групи внутрішніх та зовнішньоекономічних складових. До першої групи авторами підходу віднесено енергетичну, ресурсо-сировинну, науково-технологічну (інноваційну), інвестиційну, фінансову, продовольчу безпеку та безпеку людського розвитку. До групи зовнішньоекономічних складових входять експортна та імпортна безпека, безпека у сфері міжнародного руху капіталу та безпека у процесі міжнародної трудової міграції. Попри ґрунтовність здійсненої деталізації складових зовнішньоекономічної безпеки, не уявляється можливим оцінити її рівень через відсутність у роботі відповідних методичних рекомендацій.

Алгоритм інтегральної оцінки рівня економічної безпеки країни запропоновано в роботі [6]. Відповідно до даного методичного підходу, рівень економічної безпеки держави пропонується оцінювати, виходячи з її базових властивостей, до яких автори відносять розвиток, стійкість та незалежність. Основними показниками економічної безпеки визнаються темп зростання реального ВВП у розрахунок на одну особу як індикатор економічного зростання в країні (виробнича складова) та дефлятор ВВП – темп інфляції, що характеризує вплив рівня цін на національну економіку (цінова складова). Інтегральний показник економічної безпеки, згідно з методикою, визначається як добуток двох часткових коефіцієнтів за виробничою і ціновою складовими розрахованих показників незалежності, стійкості та розвитку національної економіки. Як свідчить вибір індикаторів, економічна безпека держави в даному випадку асоціюється зі станом соціально-економічної сфери, що, на наш погляд, значно звужує розуміння рівня економічної безпеки як інтегрального результату впливу чинників різноманітної природи. Зазначимо на недоцільність, на наш погляд, розуміння економічної безпеки як результату впливу таких складових елементів, які характеризують суто економічні процеси та суміжні з ними явища, а саме: інвестиційно-інноваційну, фінансову, зовнішньоекономічну, продовольчу та енергетичну безпеку [13, с. 41]. Такий підхід значно звужує можливість адекватного оцінювання рівня економічної безпеки та розроблення заходів щодо попередження впливу зовнішньополітичних загроз на показники економічного розвитку держави.

Більше того, навіть такі суто економічні складові безпеки держави, як енергетична, продовольча, фінансова та ін., слід розглядати у глобалізаційному та зовнішньополітичному вимірах. Наявність або, навпаки, відсутність програм співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями безпосередньо позначаються на рівні визначальних складових економічної безпеки України – передусім, борговій. Також вочевидь на рівень економічної безпеки суттєво впливають демографічні, соціальні та міграційні процеси в державі, що потребує їх неодмінного врахування при оцінюванні рівня впливу та можливості реалізації безпекових загроз.

На невіддільності соціального виміру безпеки держави від її економічного змісту наголошується в роботі С. В. Ратушняк [10]. Автор визначає соціально-економічну безпеку як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість розвитку держави в цілому, достатній оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих умов розвитку зовнішніх та внутрішніх процесів [10, с. 373]. З метою оцінювання рівня соціально-економічної безпеки держави в даній роботі пропонується система оцінювання, яка містить індикатори: рівня доходів населення; рівня диференціації доходів населення; рівня життя населення; якості життя населення; зайнятості населення; демографічного стану; рівня фінансування соціальної сфери. На основі розрахунку системи індикаторів пропонується визначити рівень соціально-економічної безпеки держави та оцінити ступень кризового стану соціально-економічної сфери шляхом порівняння фактичних і порогових значень індикаторів. Водночас, автором визначено кількісні показники оцінювання стану соціально-економічної безпеки лише для декількох із запропонованих блоків соціально-економічної безпеки, а відсутність результатів апробації методики не дозволяє зробити висновки щодо ґрунтовності отриманої на її основі оцінки рівня соціально-економічної безпеки держави.

Існуючі підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави різняться як за ступенем деталізації безпекових загроз, так і за рівнем методичної обґрунтованості їх узагальнення та оцінювання. Так, у методичних рекомендаціях Мінекономрозвитку України від 2013 р. [11] викладено один із небагатьох підходів, який ураховує різний ступень впливу ендогенних та екзогенних чинників на рівень економічної безпеки за рахунок привласнення їм вагових коефіцієнтів. Підґрунтям для розроблення рекомендацій послужили зміни, які відбулися у світовій та національній економіці протягом 10 років з моменту розроблення рекомендацій за ред. А. І. Сухорукова [8].

Методика передбачає розрахунок 130 індикаторів економічної безпеки з урахуванням привласнених їм вагових коефіцієнтів та оцінювання в діапазоні

від 0% до 100%. Залежно від значення індикатора порівняно з пороговим значенням визначається рівень економічної безпеки, який йому відповідає: абсолютно небезпечний рівень (значення індикатора дорівнює 0%), критичний (1–20%), небезпечний (21–40%), незадовільний (41–60%), задовільний (61–80%), оптимальний (81–100%). Окрім урахування ступеня впливу різних чинників на рівень економічної безпеки, у методичному підході реалізовано поділ індикаторів економічної безпеки національної економіки на стимулюючі, дестимулюючі та індикатори змішаного впливу. В результаті оцінювання та нормування індикаторів визначається інтегральний показник економічної безпеки України. До переваг методики слід віднести: введення вагових коефіцієнтів для індикаторів залежно від ступеня їх впливу на економічну безпеку; використання процедури нормування індикаторів різних одиниць виміру; поділ індикаторів на групи залежно від напрямку їх впливу на рівень економічної безпеки – стимулюючий, дестимулюючий, змішаний.

Апробацію розглянутих вище Методичних рекомендацій Мінекономрозвитку України від 2013 р. [11] здійснено в роботі О. А. Маслій [5] шляхом розрахунку інтегрального показника економічної безпеки України у 2002–2014 рр. Найвищий рівень економічної безпеки, згідно з результатами розрахунків, спостерігався у 2007 та 2011 рр. – відповідно 51,0% та 50,0% оптимального значення. Тобто, навіть найкращі значення інтегрального індексу протягом досліджуваного періоду становили лише близько половини оптимального, що свідчить про перебування рівня економічної безпеки України в зоні небезпечного стану. Найбільше падіння інтегрального індексу економічної безпеки України зафіксовано у 2009 р. у результаті негативного впливу світової фінансово-економічної кризи (зменшення показника на 4,5 в. п. відносно максимального докризового 2007 р.), тоді як падіння індексу економічної безпеки у 2014 р. відносно 2013 р. склало усього 1,7 в. п. і становило 45,9% оптимального значення. Насправді ж унаслідок військово-політичних загроз і кризи українського суспільства у 2014 р. рівень економічної безпеки держави, вочевидь, знизився набагато більше. Традиційний характер формування набору складових економічної безпеки без урахування потенційних зовнішньополітичних загроз не дозволяє адекватно оцінити її стрімке падіння у 2014 р. і наступні роки на основі запропонованого набору індикаторів.

Нарешті, заслуговує на увагу методика оцінки економічної безпеки України, викладена в роботі [5], яка є результатом адаптації Методичних рекомендацій Мінекономрозвитку України від 2013 р. [11] до сучасних тенденцій функціонування національної економіки. Вдосконалення методики було здійснено шляхом додавання індикаторів, які відображають вплив на економічну безпеку України таких чинників, як:

масштаби поширення тіньової економічної діяльності, темпи девальвації й інфляції, рівень податкового навантаження на прибуток підприємств та оплату праці громадян, загрозливі інституційні деформації (корупція, економічна злочинність, контрабанда та ін.). Внесені методичні зміни наочно свідчать про поступову трансформацію уявлень про ендегенні детермінанти загроз економічній безпеці України, передусім дестимулюючий вплив на її рівень корупційної та тіньової складових національної економіки. Водночас екзогенні чинники економічної безпеки держави (зокрема, наявність програм міжнародного співробітництва та зовнішні військово-політичні загрози) не отримали належного відображення в запропонованій методиці.

З плином часу, внаслідок об'єктивних і здебільшого непередбачуваних й непрогнозованих геополітичних трансформацій, змінюються актуальності дослідження економічної безпеки України. До суто економічних і соціальних передумов посилення макроекономічних дисбалансів держави додаються військово-політичні чинники, ключовим з яких стає зовнішня агресія, вплив якої суттєво погіршує надані міжнародними організаціями прогнози економічного розвитку України. Однією з помітних наукових робіт останніх років, в якій визначено ризики та загрози економічній безпеці України в умовах військово-політичної агресії (2015–2016 рр.), є дослідження О. В. Власюка та ін. [4]. Автори дослідження виокремлюють такі внутрішні детонатори можливого загострення ситуації в Україні, як: критичне гальмування економічного зростання; поглиблення спаду промислового виробництва; набуття тотального характеру збитковості економічної діяльності; втрата інвестиційної привабливості в умовах зовнішньої агресії; загрозливе зниження платоспроможного попиту населення; нарощення тінізації економіки та її вимушена мілітаризація. У роботі констатовано ймовірність критичного падіння ключових макропоказників України, що очікувано посилює диспропорції економічного розвитку, та визначено механізми реагування на посилення загроз економічній безпеці України. З-поміж основних механізмів попередження та мінімізації загроз економічній безпеці України на сучасному етапі розвитку автори дослідження цілком ґрунтовно зауважують на необхідність запровадження інструментів міжнародного стратегічного партнерства, серед яких [4, с. 12]: підготовка національних проектів для співробітництва з іноземними компаніями для локалізації нових виробництв в Україні; поглиблення програм міжнародного співробітництва в напрямі використання в процесі імплементації економічних і соціальних реформ найкращих міжнародних управлінських, аналітично-дорадчих і технологічно-інноваційних практик; запровадження широкої платформи на основі співробітництва України з міжнародною спільнотою для відшкодування експропрійованої власності України.

Підбиваючи підсумки аналізу методичних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки України, можемо засвідчити поступову еволюцію уявлень про екзогенні та ендегенні детермінанти безпекових загроз і виокремити три умовні етапи у формуванні методології та розвитку інструментарію оцінювання загроз економічній безпеці України.

Етап 1. Визнання пріоритету ендегенних соціально-економічних загроз економічній безпеці України (1991–1999 рр.). У цей період ключовими ризиками для безпекового середовища України визнаються соціально-економічні чинники, такі як: рівень заробітної плати, рівень зайнятості населення, фінансовий стан суб'єктів господарювання, темпи інфляції та ін. Також серед детермінант економічної безпеки відзначаються виробничі чинники (технічний рівень, структура та рівень виробництва, виробнича інфраструктура, матеріальні ресурси та ін.). На наш погляд, це пояснюється усвідомленням ризиків розвитку вітчизняного виробництва на основі використання морально застарілої матеріально-технічної й виробничої бази, а також втратою коопераційних зв'язків з підприємствами колишніх республік Радянського Союзу.

Етап 2. Комплексне розуміння загроз економічній безпеці України за умови домінування впливу ендегенних детермінант (2000–2014 рр.). У цей період науковцями усвідомлюється виникнення та прогресування нових загроз економічній безпеці України, які є наслідком трансформацій внутрішнього інституційного середовища та неефективного використання природно-ресурсного потенціалу держави. До традиційного переліку чинників соціально-економічного походження дослідники додають такі різновиди загроз економічній безпеці, як боргові, продовольчі, зовнішньоекономічні, енергетичні, тіньові, корупційні та ін. На даному етапі екзогенні джерела безпекових загроз для України розуміються переважно в контексті збільшення боргової залежності від міжнародних фінансових інституцій та не є пріоритетом у визначенні заходів щодо подолання загроз економічній безпеці держави.

Етап 3. Комплексне розуміння загроз економічній безпеці України за умови домінування впливу екзогенних чинників деструктивного та конструктивного впливу (починаючи з 2015 р.).

ВИСНОВКИ

Об'єктивні трансформації в суспільно-політичному житті України та активізація зовнішніх військово-політичних загроз зумовили виникнення нових актуальностей забезпечення економічної безпеки держави. При розробці методичних підходів до оцінювання загроз економічній безпеці дослідники роблять акцент на необхідності врахування динаміки тіньового сектора економіки, вимушеної мілітаризації економіки, втрати інвестиційної привабливості внаслідок військової агресії та непоборної корупції, криміналізації суспільства, зростання трудової міграції населення.

З іншого боку, знаходять відображення й індикатори позитивних зрушень в економіці України, що є наслідком активізації міжнародного стратегічного партнерства, розширення програм міжнародного співробітництва (передусім, у військово-політичній і фінансовій сферах) та укладання угод з преференційним торговельним режимом.

Пріоритетами політики забезпечення економічної безпеки України має стати як подолання деструктивного впливу на економічний розвиток ендогенних та екзогенних детермінант, так і використання можливостей, які створюються у внутрішньому та зовнішньому середовищі країни для упередження загроз економічній безпеці держави.

Розвиток методології оцінювання економічної безпеки України має передбачати розробку методичних підходів, які дозволяють надати ґрунтовну оцінку сучасним детермінантам економічної безпеки держави через відповідні індикатори кількісного та якісного характеру. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Баженова О. В.** Економіко-математичне моделювання економічної безпеки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.03.02. Київ, 2005. 24 с.
2. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування ; кер. проекту В. М. Геєць. Київ : Логос, 1999. 56 с.
3. **Губський Б. В.** Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : монографія. Київ : ДП «Укрархбудінформ», 2001. 122 с.
4. **Власюк О. В., Базиліук Я. Б., Давиденко С. В.** Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015–2016 рр. та механізми їх мінімізації : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf
5. **Маслій О. А.** Оцінювання впливу загроз на рівень економічної безпеки національної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Полтава, 2015. 22 с.
6. **Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С.** Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ : Знання України, 2011. 300 с.
7. **Сундук А. М.** Економічна безпека України в регіональному вимірі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01. Київ, 2006. 24 с.
8. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А. І. Сухорукова. Київ, 2003. 64 с.
9. **Харазішвілі Ю. М.** Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни. *Наука та наукознавство*. 2014. № 4. С. 44–58.
10. **Ратушняк С. В.** Показники соціально-економічної безпеки. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 371–376.
11. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : затв. Наказом Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>

12. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. Харків : Право, 2009. 312 с.

13. **Скорук О. В.** Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. Ч. III. С. 39–42.

REFERENCES

- Bazhenova, O. V. "Ekonomiko-matematychnе modelivannia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy" [Economic-mathematical modeling of economic security of Ukraine]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.03.02*, 2005.
- Hubskiy, B. V. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy : metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: measurement methodology, state and strategy of provision]. Kyiv: DP «Ukrarkhbudinform», 2001.
- Kharazishvili, Yu. M. "Metodolohichni pidkhody do otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky krainy" [Methodological approaches to assessing the level of economic security of the country]. *Nauka ta naukoznavstvo*, no. 4 (2014): 44-58.
- Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [The concept of economic security of Ukraine]. Kyiv: Lohos, 1999.
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
- Maslii, O. A. "Otsiniuvannia vplyvu zahroz na riven ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky" [Assessment of the impact of threats on the level of economic security of the national economy]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.03*, 2015.
- Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Methodical recommendations for assessing the level of economic security in Ukraine]. Kyiv, 2003.
- Ratushniak, S. V. "Pokaznyky sotsialno-ekonomichnoi bezpeky" [Indicators of social and economic security]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni korolia Danyli Halyskoho*, no. 7 (2013): 371-376.
- Shevchenko, L. S. et al. *Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia* [Economic security of the state: the essence and directions of formation]. Kharkiv: Pravo, 2009.
- Skoruk, O. V. "Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist, skladovi elementy ta problemy zabezpechennia" [Economic security of the state: the essence, constituent elements and problems of provision]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. III, no. 6 (2016): 39-42.
- Sunduk, A. M. "Ekonomichna bezpeka Ukrainy v rehionalnomu vymiri" [Economic security of Ukraine in the regional dimension]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.10.01*, 2006.
- Varnalii, Z. S., Burkaltseva, D. D., and Saienko, O. S. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmitsnennia* [Ukraine's Economic Security: Problems and Priorities for Strengthening]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2011.
- Vlasiuk, O. V., Bazyliuk, Ya. B., and Davydenko, S. V. "Ryzyky i zahrozy ekonomichnoi bezpetsi Ukrainy u 2015-2016 rr. ta mekhanizmy yikh minimizatsii : analitychna zapyska" [Risks and threats to economic security of Ukraine in 2015-2016 and mechanisms for their minimization: an analytical note]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf